
Predpisi o oblikovanju naselij (2): Zgodovina predpisov na Slovenskem

Author(s): Breda OGORELEC

Source: *Urbani Izziv*, No. 18, VREDNOTE IN VREDNOTENJE (december 1991 / December 1991), pp. 66-70

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180685>

Accessed: 22-11-2018 14:21 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

TOČKA	VSEBINA
1. Janče	Splošno o pomenu gozda v krajini, osnovni podatki o ekosistemih in različnih krajinskih tipih, E6.
2. Orle	Splošno o ruralnem prostoru nekdanj in danes. Poselitveni tipi in razvoj krajine.
3. Draga pri Igu	Ornitologija, zoocenotska vloga, močvirski ekosistemi.
4. Kurešček	Zgodovina, umetnostna zgodovina okoliškega prostora, etimologija imena. Združbe.
5. Iški Vintgar	Geologija, morfologija, funkcije, pomen dediščinsko-varstvene in raziskovalne vloge gozda.
6. Podpeško jezero	Barje in barjanska krajina, zgodovina, poselitev, današnji pomen
7. Rakitna	Rekreacijska infrastruktura, posegi v gozdni prostor, živalstvo.
8. Pekel	Geologija, slapovi, dediščina, E7, popotništvo.
9. Katarina	Zaradi obširnega prostora samostojna učna pot. Posamezni krajinski tipi, združbe, gojenje gozdov in pomen strokovnega gozdarskega dela.
10. Šmarna gora	Ljubljana in njeno širjenje v prostor, zaplata, matica, koridorji.
11. Rašica	Sistemi poljske delitve, vloga gozdnih ostankov v agrarni krajini.
12. Bistra	Skupaj s TMS bi bila kratka učna pot posvečena zgodovini in današnjemu stanju v gozdarski mehanizaciji.

Zavedamo se, da je takšen projekt zahtevno vendar ne nemogoče delo. Predvsem pa bi morali zagotoviti financiranje za postavitev, vzdrževanje in vodstvo po teh poteh, in sicer verjetno najlažje iz sredstev za financiranje javne gozdarske uprave.

V takšnem razvoju stroke vidimo pot, ki bo povezovala stroko in širšo javnost, s tem pa tudi utrdila zavest o potrebi modrega gospodarjenja z naravo.

Janez Pimat, spec., dipl. inž. gozd., Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo

Viri:

B. Anko, Analiza nedeljskega obiska primestnega gozda na primeru Šmarne gore. Zbornik gozdarstva in lesarstva, 29, Ljubljana, str. 59-84, 1987.

J. Pimat, Opazovanje in razčlemba rekreacije v primestni gozdnati krajini - Katarina pri Ljubljani. Gozdarski vestnik, 6/1990, str. 288-296, 1988.

J. Pimat, Opazovanje in analiza rekreacije v primestni gozdnati krajini - Južno obrobje Ljubljanskega barja. Gozdarski vestnik, 6/1991, str. 284-293, 1991.

Breda OGORELEC

Predpisi o oblikovanju naselij (2)

Zgodovina predpisov na Slovenskem

V prejšnji številki smo pisali o nekaterih pomanjkljivostih veljavnih predpisov o oblikovanju naselij z željo, da bi se stanje izboljšalo. Tokrat se oziramo v preteklost in predstavljamo zgodovino tovrstnih predpisov na Slovenskem. Prepričani smo, da bo marsikateri sto in več let star paragraf vzbudil zanimanje. Zaradi preobsežnosti gradiva žal ne moremo navesti vsebine vseh določb urbanističnega značaja, temveč le izbor nekaterih posebej zanimivih.

Neformalni in pravni nadzor nad gradnjo

Nadzor nad tem, kje in kako se bo gradilo, je obstajal že davno, preden so se pojavili predpisi s področja urbanizma. Sprva je šlo za t. i. neformalno nadzorstvo¹ mehanizmov, kot so navade, običaji, tradicija ipd., nadzor pa sta verjetno izvajala predvsem lokalna skupnost² in zemljiški gospod. Ta dva sta brez napisanih zapovedi in prepovedi omejevala svobodo posameznika tako, da s svojo gradnjo ni rušil ustaljenega reda.

Res je sicer, da je imel v preteklosti tisti, ki je želel zidati, že zaradi omejenih tehničnih zmoglosti takratnega stavbarstva precej manj svobode, kot je ima danes. Vendar je kljub temu tudi takrat obstajalo določeno polje, kjer bi graditelj lahko ravnal po svojih željah (ker bi mu to dopuščali znanje/tehnika in njegove finančne zmoglosti), a tega ni storil zaradi družbenih norm. Napačno bi bilo torej zgodovino idealizirati, češ da so svobodo posameznika graditelja pričeli omejevati šele predpisi. Žal pa v tem neformalnem nadzorstvu v preteklosti nimamo dovolj podatkov.

Ko neformalni nadzor ni več zadostoval in je svobodna, neomejena

graditeljska iniciativa posameznika pričela ovirati ali celo spodkopavati obstoj in razvoj naselij kot celote, je gradbeno dejavnost pričela normirati oblast. Anarhično gradnjo je sprva urejala s predpisi³ in z izdajanjem dovoljenj za gradnjo (upravni nadzor)⁴, kasneje tudi z izdelavo regulacijskih in urbanističnih načrtov.

Kako je država urejala gradnjo na naših tleh, lahko sledimo od sredine 18. stoletja dalje, ko so se pojavili prvi predpisi s tega področja. Prvi interes, ki ga je ščitila država, je bila varnost pred požarom: Požarni red Marije Terezije za Kranjsko (1773), ki pa za podeželje ni bil obvezen, sledila je Postava zavolo ognja na kmetih (1795), ki je za Kranjsko določala minimalne odmike med stavbami (pribl. 2 m), zahtevala, naj vsaj škodle nadomestijo slamo, določala lego potencialnih izvorov požarov (npr. sušilnic) izven naselja ipd. (Vilfan, 1970). Za Ljubljano je bil leta 1847 izdan poseben stavbni in gasilni red, a so v njem tehnične in gradbeno-policijske določbe zavzemale malo prostora, in še te so imele pred očmi le varnost pred požarom (Valenčič, 1967).

V drugi polovici 19. stoletja je začela nastajati nova vrsta stavbnih redov: stavbni red za Štajersko (razen Gradca) 1857, gradbeni red za Koroško (brez Celovca), gradbeni red za Istro (brez Pulja) 1874, stavbni red za Kranjsko 1875 in gradbeni red za Trst in njegovo območje (1884, 1888) (Vilfan, 1970).

Stavbni red za Kranjsko (1875)

Po dolgotrajnih pripravah, ki so tekle kar 17 let, je bil leta 1875 za Kranjsko sprejet Stavbni red z 98 členi. Ponovil je nekatere prejšnje zahteve glede varnosti pred požari, uvedel pa je tudi nove javne interese: **zdravstvene** (zahtevana so npr. prostorna dvorišča), **prometne** (predvsem glede prehodnosti cest: določbe o minimalni širini ulic, ureditvi pločnikov in ravnem poteku novih cest), glede **trdnosti** (varnost pred porušitvijo) in **estetske** (fasade, ograje, ureditve cest).

Stavbni red je zahteval tudi, da se za nova naselja ali dele naselij pripravita načrt o legi in nivelu in glavni stavbni načrt, za naselja, ki jih je prizadela naravna nesreča, pa je bilo treba narediti regulacijski (uravnavni) načrt; za vse te načrte je bila zahtevana tudi javna obravnava.

Določal je postopek prisilne razlastitve v stavbne namene. Glede višine odškodnine za odstopljeno zemljišče je zahteval, da "se mora skusiti, da se napravi z lepa dogovor", če pa do dogovora ni prišlo, je posestniku preostala sodna pot.

Za ponazorilo navajamo nekaj določb o oblikovanju:

O višini stavb: Stanišna poslopja ne smejo nikakor nad prtiličjem imeti več ko štiri nadstropja ali tri nadstropja s polovičnim nadstropjem. Oblastniji je pridržana pravica iz ozirov primer nosti ne dovoliti, da se v mestih stavijo poslopja proti ulicam obrnjena, ki nimajo enega gornjega nadstropja (23. člen, 1. in 4. odstavek).

O fasadah: Na ulice obrnjena stran poslopij (fasada) ne sme biti dobremu okusu zoperna (nasprotna) ter je prepovedano hiše nabarvati preživno, da v oči bode (da je za oči škodljivo) (51. člen).

O ograjah: Oblastnija utegne ukazati, da se na ulicah vsa zemljiša, kolikor niso s poslopji obdana, ogradijo na način, ki je kraju priličen (55. člen, 2. odstavek).

O načrtovanju novih naselij: ... se mora posebno na to gledati, da čela (prednje strani hiš) stoje v ravnem teku, da pridejo cerkve, šole, farovži in druga javna poslopja na spodobna, prosta mesta v selu ... (64. člen).

O drevoredih: Tudi je ravnati, da se tam, kjer to dopuste krajevne okolišine, na cestah in ulicah nasadijo drevesne vrste. Take saditve napravljati in vzdrževati je dolžnost občini (69. člen, 2. in 3. odstavek).

Stavbinski red za Ljubljano (1896)

Kmalu se je pokazalo, da za mesto Ljubljana stavbni red za Kranjsko ni več zadoščal in pričeli so pripravljati

novega. Po potresu (1895) pa je postalo vprašanje novega stavbnega reda tako pereče, da je bil čez leto dni sprejet stavbni red za Ljubljano (Stavbinski red za občinsko ozemlje deželnega stolnega mesta Ljubljane, 1896) s 116 členi. Ta red je ostal v veljavi tja do leta 1931, ko je bil izdan gradbeni zakon, nekatere določbe, ki niso bile v nasprotju z zakonom, pa so veljale tudi kasneje (Valenčič, 1967).

Magistratu je nalagal, da za vse že zgrajene, pa tudi za bodoče mestne predele izdela regulacijski načrt (občen mestni uravnavni in razširjavni crtež) in ga javno razgrne. Načrt je moral vsebovati tudi stavbne črte.

Višino stavb ob cestah je tudi ta red še vedno omejeval na prtiličje in največ štiri nadstropja. Določal je največji delež zazidanosti (85%).

Lastnina zemljišč je za smotrno urejanje mesta eno ključnih vprašanj. Zato ni nič čudnega, da je starejši red (stavbni red za Kranjsko) prisilni razlastitvi posvečal le 70. člen s štirimi odstavki, ljubljanski stavbni red pa že kar pet členov, postavljenih na sam začetek reda (5. do 9. člen).

Nekaj določb o oblikovanju predstavljamo tudi iz tega reda:

Pred izdajo dovoljenja za gradnjo se je moral magistrat "ozirati tudi na javne ozire in na zahteve dobrega okusa. Magistrat sme stavbinsko dovolilo odrediti, ko bi stavba sama zase ali v zvezi z bližnjimi poslopji kazila lepo lice ceste ali prostora, kjer se misli postaviti" (103. člen, 2. odstavek).

Glede fasad pravi: "Oblastvu pristaje, velike arhitektonske napake pri stavbi, ki se misli graditi, pogrjati in njihov izvršitev prepovedati. Lepotilo poslopja ne sme žaliti estetičnega čuta, ter ne sme posebej tudi očesu kvarno biti s preživim odsevom. Navadno surovo zidanje, v kolikor je vidno raz javnih prostorov in ulic, ne sme ostati nezamazano (70. člen, 1. do 3. odstavek).

O ograjah: "Ograje proti cestam in trgom morajo biti, kolikor moči, zidane ali železne. Polni ograjni zidovi morajo biti na zunaj primerno oplešani" (70. člen, 4. odstavek).

Zlasti zanimive so tudi določbe, ki so urejale gradnjo vilskih četrti. Četrť je nastala na podlagi naslednjih zahtev:

- vile so morale biti zidane isto-smerno k cesti,
- od cestne črte so morale biti odmaknjene vsaj 5 m,
- od sosednje meje so morale biti odmaknjene vsaj 6 m, da se je na tem prostoru napravil vrt,
- zemljišče v cestni črti je moralo biti zazidano s primerno visokim podzidom, na katerega se je postavila ograja ali železna mreža "zadostne jakosti in prijetne oblike".

Navedene štiri zahteve za vilске četrti tega skoraj sto let starega stavbnega reda so vredne pozornosti tudi tistih, ki danes pišejo določbe o oblikovanju, še posebej v prostorskih ureditvenih pogojih, saj je njihov rezultat visokokvalitetna četrt.

Gradbeni zakon (1931)

Jugoslovanski gradbeni zakon iz leta 1931 s številnimi podzakonskimi akti je bil v času sprejema verjetno eden najnaprednejših v Evropi, vendar žal v naši strokovni literaturi še ni doživel ustrezne obravnave. Menimo pa, da sodi med tiste predpise, ki so pred svojim časom, saj množica njegovih zahtev ni doživela uresničenja. Nekatere od njih ostajajo aktualne tudi danes:

Gradbeni zakon je določil vsebino regulacijskih načrtov in gradbenih pravilnikov in postopek njihove javne razgrnitve. Zanimivo je, da je slednji dopuščal javnosti bistveno lažji in boljši vpogled kot pa ga naš sedanjí zakon: trajanje razgrnitve najmanj tri mesece, pričetek je moral biti objavljen v tisku vsaj 15 dni prej, pripombe je bilo mogoče dajati še 15 dni po koncu razgrnitve. Še posebej pomembna pa se nam zdi zahteva, da se regulacijski načrt, ki ga sprejme občinski odbor, ponovno razgrne na vpogled za 60 dni, v tem času pa so bile dovoljene pripombe glede kršenja zakonskih predpisov o postopanju in glede ogrožanja javnih koristi.

Uvedel je zaščitni pas okrog mest, ki se ga ni smelo naseljevati in je bil namenjen gozdovom, zelenicam,

vrtovom in kmetijskim površinam (17. člen). Vanj so bile vključene določbe o dediščini: o narodnih parkih (20. člen) ter o mestih, delih mest in zgradbah, ki so zgodovinskega ali umetniškega značaja, ter o gradnji in popravilu stavb v teh območjih (24. in 25. člen). Prepovedal je gradnjo ob vodotokih (121. člen).

Glede lastnine stavbnih zemljišč je določil postopek aropriacije (zaokrožitve), komasacije in razlastitve. Razlastitve so bile dopustne za:

- ulice, ceste, trge, parke, igrišča in pokopališča,
- javne zgradbe,
- ureditve vodotokov,
- komunalno infrastrukturo,
- gradnjo kompleksa malih stanovanj, ki jih gradi občina,
- asanacijo,
- zgradbe, ki niso v skladu z regulacijskim načrtom, gradbenim pravilnikom ali gradbenim zakonom.

Uvedel je sklad za izvajanje regulacije in določil nekatere vire njegovega financiranja.

Za oblikovanje zunanosti stavb je določal: "Vsaka gradba mora biti arhitektonsko izoblikovana ter mora imeti čim pravilnejšo obliko na vseh straneh, ki so vidne. Vsaka nova gradba mora biti, kolikor je vidna, projektirana in zunaj tako izvedena in izoblikovana, da je v skladu s krajem in okolico. Občina sme predpisati za poedine ulice, trge, prav tako za notranost blokov in krajev tudi posebno arhitektonsko izoblikovanje ter zahtevati od projektantov, naj svoje projekte prilagode tem predpisom. Dovolilo za zidanje se ne sme dati za one gradbe, ki bi kazile sliko krajine, ulice, kraja" (22. člen).

Pet členov (127. do 131.) je posvečeno urejanju vasi: za večje vasi, vasi v neposredni bližini mesta in za nove vasi je bil zahtevan regulacijski načrt. Za različne pokrajine je bila zahtevana izdelava tipov vaških hiš in stranskih objektov, ki bi morali biti dani v brezplačno uporabo, hkrati s tehničnimi navodili na kraju samem.

V podzakonskih aktih naletimo na dolžnost občine, da izdelava idejne projekte za tiste ulice, trge in dele

naselij, za katere zahteva posebno arhitektonsko oblikovanje. Občina je bila dolžna izdelati tudi tipe uličnih ograj po gostoti naselja in pomembnosti ulic in jih brezplačno oddajati lastnikom. Nadalje je bilo določeno, da gradbeni odbor presoja arhitektonsko oblikovanost stavbe in sme od projektanta zahtevati popravek ali spremembo.

V manj kot dveh letih po sprejemu zakona so bile izdelane tudi norme za označevanje regulacijskih načrtov (grafične oznake).

Pregled predpisanih elementov

Zanimivo je pregledati, kateri urbanistični elementi so bili neposredno urejeni s stavbnimi redi in z gradbenim zakonom in kako. Nekatere določbe so bile podane numerično (v nadaljevanju označeno z N), druge opisno.

Stavbni red za Kranjsko (1875) je določal:

- največjo višino stanovanjskih hiš (N),
- največjo višino obrtnih poslopij, ki ležijo ob cesti (N),
- vrsto gradbenega materiala, zlasti kritino,
- globino, do katere lahko del stavbe sega v ulični prostor (N),
- barvo fasade,
- lego gospodarskega poslopja (N),
- lego potencialnih izvorov požarov,
- najmanjšo širino cest (N),
- najmanjše odmike stavb od cestnega roba (N),
- pločnike,
- drevorede,
- odmike med stavbami v novih naseljih (N) in
- lego javnih poslopij v novih naseljih (N).

Stavbinski red za Ljubljano (1896) je urejal:

- širino cest (N),
- vrsto gradbenega materiala, zlasti kritino,
- globino, do katere lahko del stavbe sega v ulični prostor (N),
- pločnike,
- kletna stanovanja (najmanjšo višino nad cesto in širino dvorišča) (N),

Predstavitve dela UI

- priključitev na vodovod in kanalizacijo,
- največji delež zazidanosti (N),
- oblikovanje fasade,
- ograje ob cestah in trgih,
- največjo višino plotov ob cestah (N),
- odmike v strnjeni zazidavi (N),
- v območjih prostostoječe gradnje: največjo višino poslopij (N), najmanjši odmik od posestne meje (N), stranske fasade stavb,
- vile: smer glede na cesto, odmik od cestne črte (N), odmik od posestne meje (N), ograjo ob cesti, pločnik,
- najmanjši odmik lesenih balkonov in verand od posestne meje (N).

- višino in največjo globino svetilk za razsvetljavo izlozb in izvesnih tabel (N),
- najmanjšo širino in višino glavnega vhoda (N),
- najmanjšo višino verand (nad pločnikom), največjo globino in najmanjši odmik od parcelne meje (N),
- najmanjšo višino in največjo globino nadstreškov in platnenih senčnic (N),
- najmanjšo višino ograj (N).

Nekaj sklepnih misli

V zaključku dajemo nekaj primerjav prikazane zgodovine in današnjega trenutka.

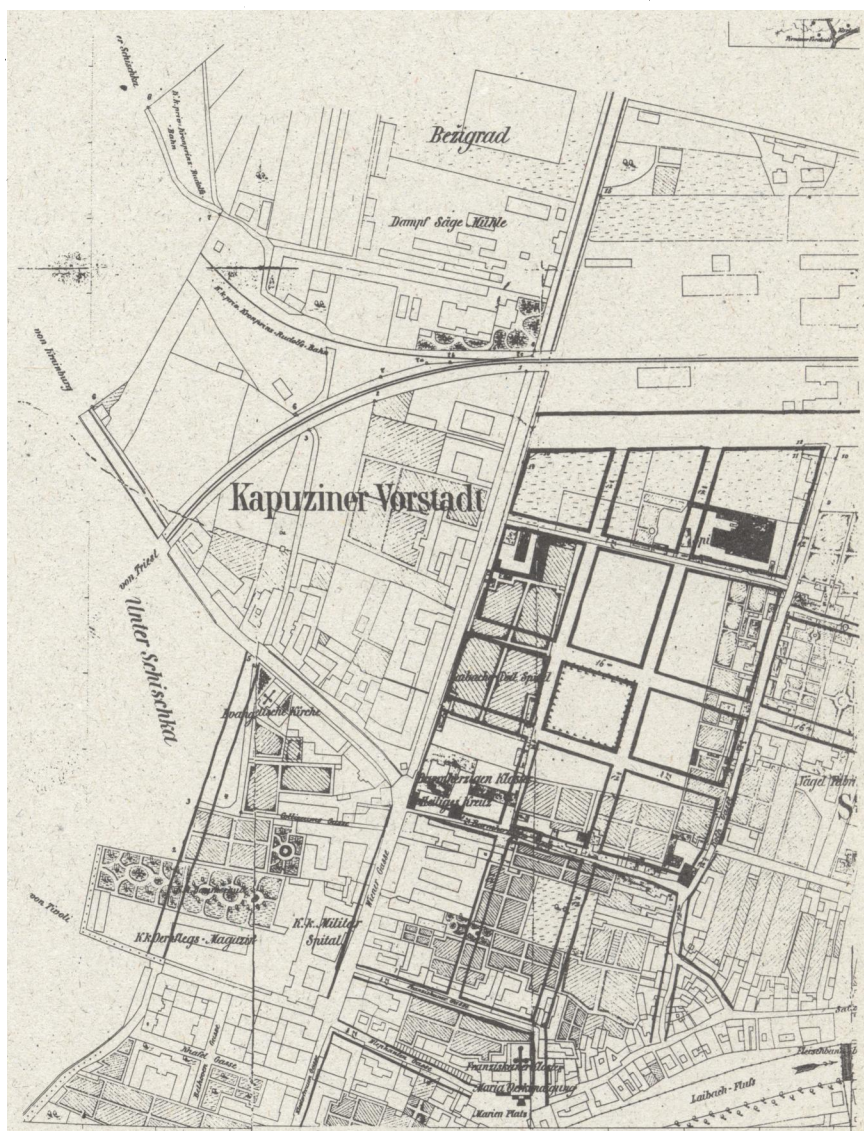
1. Danes na predpise s podočja urbanizma letijo očitki, da so neživljenjski, podobna ugotovitev pa velja tudi za predpise v preteklosti. Tudi ti so postavljali preveč zahtev ali so bile te prestroge, da bi jih prav vse dosledno izvajali -

Določbe gradbenega zakona (1931) so se nanašale na:

- najmanjši odmik od parcelne meje pri prosto stoječi gradnji in pri stavbah, ki se na eni strani dotikajo sosednje (N),
- zaščitni pas okrog mesta,
- javne nasade, zelenice, gozdove,
- narodne parke, zgodovinsko in umetnostno dediščino,
- arhitektonsko oblikovanje,
- ograje v ožjem gradbenem okolju,
- tipске projekte za gradnje na vasi.
- Pravilnik za izdelavo regulacijskega načrta (1932) je določal:
 - najmanjšo širino ulic (N),
 - širino pločnika (N),
 - estetsko in umetniško stran mesta
 - in vseboval priporočila glede:
 - globine/širine in dolžine zazidalnih blokov (N),
 - največje širine cest.

Splošna navodila za izdelavo uredbe o izvajanju regulacijskega načrta in gradbenega pravilnika (1932) so urejala:

- najmanjšo dolžino fronte stavbišča (N),
- največji delež zazidanosti (N),
- najmanjšo oddaljenost dvorišnih poslopj od uličnih poslopj (N),
- najmanjšo širino dvorišča (N),
- dele stavb, ki segajo v ulični prostor: največjo globino podnožja, rizalitov, portalov s stebri, podpor; ograj in stopnic (N), največjo globino in najmanjšo višino balkonov in galerij (N), največjo globino izlozbenega okna (N), najmanjšo

Slika: Izsek iz regulacijskega načrta iz leta 1889 (mestni stvbinski urad ljubljanski)

razkorak med normo in prakso je torej obstajal, tako kot obstaja danes.

Žal nimamo celovitih podatkov o tem, kolikšen delež določb je bil realiziran v posameznih obdobjih. Manjši preizkus, ki smo ga opravili za del vilske četrti Vrtača v Ljubljani, pa je npr. pokazal, da odstopanj od stavbinskega reda (1896) - od njegovih zahtev glede urbanističnega oblikovanja - ni bilo. To kaže na disciplino pri gradnji, pa tudi na to, da omenjene določbe niso bile nerealne.

2. Pozornosti vredna se nam zdi - v primerjavi s sedanjim stanjem - dokaj visoka stopnja proste presoje upravnega organa v dopuščanju izjem oz. odstopanj od določb. Oba predstavljena reda in zakon so dokaj natančno določali, glede katerih zahtev so dopustna odstopanja in kdo o njih presoja. Zaradi številnih zlorab v nedavni preteklosti naš sedanji zakon dopušča le malo manevrskega prostora, pa še tega urbanisti nadalje krčijo (npr. skromna uporaba toleranc v načrtih).

3. Predstavljena stavbna reda in gradbeni zakon kažejo, da so se mestne oz. državne oblasti zavedale pomeña urbanističnega urejanja mest in so ga zato uvrstile med javne interese. Tem se je moral podrežati zasebni lastnik tudi v časih, ko sta bila privatna lastnina in privatni interes izražena mnogo močnejše oz. omejevana mnogo manj kot v sodobnih razvitih družbah. Lastniški pravici, ki bi se uveljavljale na račun mesta, so bile torej že pred sto in več leti pristržene peruti. Dandanes pa nekateri znaki kažejo, da si posamezni (bodoči) lastniki mestnih zemljišč želijo kolo zgodovine obrniti daleč nazaj - prepričani so, da v "novih časih" javni (tj. mestni) interes nima več legitimnosti in da je/bo lastninska pravica absolutna.

Prav v sedanjih časih velikih družbenih sprememb pogled nazaj, v čase kapitalizma na Slovenskem, ne bo odveč.

mag. Breda Ogorelec, dipl. geogr.

Opombe:

- 1 Neformalno nadzorstvo je tista dejavnost posameznikov in skupin, ki mimo in poleg pisanega prava s svojimi vrednotami, napotili, navadami, delovanjem, zgledi itd. zasebno vplivajo na vedenje drugih v svojih okoljih (Pečar, 1991).
- 2 Fister (1986) navaja zapisek iz vasice pri Trziču, kjer so vaški veljaki odločali tudi o tem, kako sme kdo preoblikovati svojo hišo, da s tem "ne bo napoti sosedu, njegova hiša pa ne bo tuja vasi".
- 3 Določila, ki urejajo gradnjo mesta, vsebuje že znani Statut Dubrovnika (1272), ki v peti knjigi prinaša odredbe o regulaciji ulic, izgradnji stavb, oknih, balkonih in stopniščih, mestnem obzidju itd. Njegovi predhodniki so verjetno statuti Benetk, Splita in Korčule, a jih dubrovniški nadgrajuje, večina določb je izvirnih. Glavna kvaliteta statuta je, da se vse, kar se gradi, in vsi, ki gradijo, podvržejo režimu celote; njegove odredbe se nanašajo na del mesta, ne pa na posamično zgradbo oz. lastnika (Krstič, 1978).
- 4 Postopek za izdajo gradbenega dovoljenja je bil domala povsod obvezen od leta 1787 naprej (Vilfan, 1970).

Seznam predpisov:

Stavbni red (Postava o stavbah). Deželni zakonik za Vojvodino Kranjsko, XI. del, 1. 12. 1875, str. 70-102.
 Stavbinski red za občinsko ozemlje deželnega stolnega mesta Ljubljane, Deželni zakonik za Vojvodino Kranjsko, XXI. del 28/1986, str. 62-115.
 Gradbeni zakon z dne 7.6.1931, Službene Novine kraljevine Jugoslavije, št. 133/XLII/294.
 Pravilnik za izdelavo regulacijskih načrtov z dne 14. 6. 1932, Službene

Novine kraljevine Jugoslavije št. 152/LXIX/463.

Splošna navodila za izdelavo uredbe o izvajanju regulacijskega načrta in gradbenega pravilnika z dne 13. 6. 1932, Službene Novine kraljevine Jugoslavije, št. 166/LXXIII/489.

Norme za označevanje regulacijskih načrtov za naselja z dne 15. 2. 1933, Službene Novine kraljevine Jugoslavije, št. 71/XXI/207.

Ostali viri:

Fister, Peter: Umetnost stavbarstva na Slovenskem, Ljubljana, 1986.

Gradbeni predpisi (priredil Rajko Mulaček), Ljubljana, 1940.

Krstič, Branislav: Urbana prošlost Dubrovnika - podsticaj urbanoj sadašnjosti, Informativni pregled 4/78, Beograd, 1978.

Ogorelec, Breda: Vpliv stavbnih redov in regulacijskih načrtov na podobo Ljubljane (seminar pri predmetu Urbanizem prof. V. Mušiča), Ljubljana, 1987.

Ogorelec, Breda: Normativna načela kot dejavnik mestnega razvoja (na primeru Ljubljane), Geografski vestnik, Ljubljana, 1988.

Pečar, Janez: Neformalno nadzorstvo - kriminološki in sociološki pogledi, Radovljica, 1991.

Valenčič, Vlado: O ljubljanskih stavbnih redih, Kronika XV/1, Ljubljana, 1967, str. 35-45.

Vilfan, Sergij: Kmečka hiša, v: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev - zgodovina agrarnih panog I, SAZU, Ljubljana, 1970.

Pojasnilo: Gradivo, na podlagi katerega je napisan članek, je rezultat raziskovalnega dela, ki ga financira Ministrstvo za znanost in tehnologijo (sredstva za nove raziskovalce).

